Διαβάζουμε κείμενα άλλης εποχής,
διαβάζουμε λογοτεχνία μίας άλλης ιστορικής περιόδου.
Μαθαίνουμε για την εποχή, τον δημιουργό, το κείμενο,
τους αναγνώστες του έργου.

Η Ερωφίλη είναι ένα κορυφαίο έργο της κρητικής αναγέννησης (1570-1669) και, με δεδομένη τη θέση που κατέχει η κρητική λογοτεχνία στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας ως ο δεύτερος σημαντικός σταθμός της μετά το δημοτικό τραγούδι, η διδασκαλία της Ερωφίλης μας φέρνει αντιμέτωπους με τη μεγάλη πρόκληση της διδακτικής μας παρέμβασης, πώς δηλαδή μπορεί να γίνει κατανοητή από τους μαθητές η ιστορικότητα ενός κλασικού έργου. Αν θεωρήσουμε ως αφετηρία την παραδοχή ότι η ιστορικότητα του λογοτεχνικού έργου προϋποθέτει την ιστορικότητα του συγγραφέα και την ιστορικότητα του αναγνώστη, με σκοπό την ανίχνευση της ιστορικότητας του συνόλου του λογοτεχνικού θεσμού, τότε, γνωρίζω ένα κείμενο, σημαίνει γνωρίζω τον δημιουργό του, γνωρίζω το ίδιο το κείμενο, γνωρίζω το κοινό του ή τους αναγνώστες του, δηλαδή γνωρίζω πώς διαβάστηκε, τόσο στην εποχή του, όσο και σε άλλες εποχές. Αυτή η προσέγγιση της ιστορίας της λογοτεχνίας επιτρέπει τη συνολικότερη εκτίμηση του λογοτεχνικού φαινομένου στην ιστορική περίοδο που το δημιούργησε. Παράλληλα, όμως, η ανάγκη να αναζητήσουμε τις πολλαπλές αναγνώσεις του κειμένου μας βγάζει από την εποχή του και μας φέρνει μέχρι το σήμερα. Η Ερωφίλη όμως, ενώ μας φέρνει αντιμέτωπους με τον πιο δύσκολο στόχο της διδακτικής μας παρέμβασης, ταυτόχρονα μας διευκολύνει, διότι το θέμα του συγκεκριμένου αποσπάσματος, ο όρκος των δύο ερωτευμένων νέων, κάνει το κείμενο πάντοτε επίκαιρο και ενδιαφέρον για τους έφηβους μαθητές. Επιπλέον, η θεατρική του μορφή διευκολύνει την παιδαγωγική του αξιοποίηση, καθώς ο θεατρικός λόγος μπορεί να εξυπηρετήσει πολλαπλούς γνωστικούς και παιδαγωγικούς στόχους. Το γεγονός ότι η Ερωφίλη έχει παρασταθεί θεατρικά σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, δίνει και σε μας πολλές δυνατότητες για να αναπαραστήσουμε τον κόσμο του κειμένου αλλά και να αντιληφθούμε την ιστορικότητα της θεατρικής ανάγνωσης. Επιθυμούμε να εκμεταλλευθούμε όσο γίνεται περισσότερο το λόγο της εικόνας αλλά και της οπτικοακουστικής αφήγησης, η οποία μπορεί να κάνει πιο εύκολη και ευχάριστη την ενασχόληση με τη λογοτεχνία, καλύπτοντας παράλληλα με αποτελεσματικότερο τρόπο ένα επιτακτικό αίτημα της εποχής: την καλλιέργεια και την ανάπτυξη ενός πολυδιάστατου, κριτικού και δημιουργικού πολυγραμματισμού. Πλαισιώνουμε το κείμενό μας με αποσπάσματα από δύο άλλα κλασικά ερωτικά έργα, τον Ερωτόκριτο του Κορνάρου και το Ρωμαίος και Ιουλιέτα του Σαίξπηρ. Χρησιμοποιούμε παράλληλα αρκετές εικόνες από την εποχή της Αναγέννησης στην Κρήτη, αποσπάσματα από κινηματογραφικές μεταφορές του Ρωμαίος και Ιουλιέτα αλλά και άλλα ποιήματα και τραγούδια. Ελπίζουμε, με όλους αυτούς τους τρόπους, να πετύχουμε το βασικό αίτημα μιας ιστορικοποιημένης ανάγνωσης: να νιώσουν οι μαθητές το κείμενο μακρινό, ενταγμένο στην εποχή του αλλά ταυτόχρονα σύγχρονο, οικείο, θεματικά και αισθητικά.

Σκοποθεσία

Με τη διδασκαλία της Ερωφίλης επιδιώκουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- Να εντάξουν το κείμενο στο ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο της κρητικής αναγέννησης.
- Να κατανοήσουν την ιστορικότητα της πρόσληψής του σε διάφορες εποχές.
- Να αναγνωρίσουν την επικαιρότητα του κειμένου, μέσω της διαχρονικής παρουσίας του συγκεκριμένου θέματος στην τέχνη αλλά και την πραγματικότητα.
- Να προβληματιστούν σχετικά με τις εμπειρίες της μετάβασης από την παιδική στην εφηβική και ώριμη ηλικία.

Δεξιότητες
Επιδιώκουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- Να περιγράφουν και να ερμηνεύουν τους παράγοντες που προσδιορίζουν το λογοτεχνικό έργο: την εποχή, το κοινό και τις συνθήκες παραγωγής του.
- Να συγκρίνουν κείμενα με κοινή θεματική.
- Να αναγνωρίζουν και να σχολιάζουν τη συλλειτουργία των ποικίλων παραμέτρων της αναπαράστασης του θεατρικού έργου: το λόγο, την εικόνα, την κίνηση, τη μουσική, τη σκηνογραφία, την υποκριτική.

Παράλληλα κείμενα
Αποσπάσματα από τα Καταλόγια, τα ερωτικά ποιήματα των νησιών (Από το χειρόγραφο του Λονδίνου, Αλφάβητος της Αγάπης, στ. 60-72, Τα εκατόλογα, στ. 210-215, Ποιητική Ανθολογία Λίνου Πολίτη, τόμος Β΄. Αθήνα: Δωδώνη, 19, 22).
Αποσπάσματα από το Ρωμαίος και Ιουλιέτα του Σαίξπηρ, Πράξη Β΄, σκ. 2/μτφρ. Βασίλης Ρώτας. Αθήνα: Ίκαρος, 1970, 46-47.
Αποσπάσματα από τον Ερωτόκριτο του Βιτσέντσου Κορνάρου/επιμ. Γ.Π. Σαββίδης. Αθήνα: Ερμής, 2003, στ. 1465-1496.

Βοηθητικό υλικό
Εικόνες

- Η εικόνα της Βενετίας που παριστάνεται αλληγορικά ως γυναίκα, με τις θαλάσσιες κτήσεις που την περιβάλλουν (Χειρόγραφο της Εθνικής Βιβλιοθήκης των Παρισίων)
- Ο χάρτης της Βενετικής πόλης των Χανίων, Francesco Basilicata
- Η χαλκογραφία του Ρεθύμνου του Marco Boschini
- Τα σκίτσα του δουκάτου του Χάνδακα του Θωμά Φανουράκη
- Τα εξώφυλλα της Ερωφίλης στις εκδόσεις του Κιγάλα (1637) και του Γραδενίγου (1676).

Φωτογραφίες από τις θεατρικές παραστάσεις της Ερωφίλης από:

- τη Λαϊκή Σκηνή του Κάρολου Κουν (1934)
- την παράσταση του Εθνικού στο Ηρώδειο (1961)

Σχεδιάσματα από τα κοστούμια και τα σκηνικά από τις παραστάσεις:

- της Λαϊκής Σκηνής του Κάρολου Κουν (1934)
- του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1949-1950)
- του Εθνικού Θεάτρου (1961)

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να εκμεταλλευθεί, ακόμη, αποσπάσματα από κινηματογραφικές παραστάσεις του Ρωμαίος και Ιουλιέτα:
από τη σειρά του BBC ή από νεότερες κινηματογραφικές εκδοχές του έργου:

- Zeffirelli (1968): Leonard Whiting (Romeo), Olivia Hussey (Julliet)
- Luhrmann (1996): Leonardo Di Caprio (Romeo), Claire Danes (Julliet).

Μέθοδος
Α΄ Φάση: Πριν από την ανάγνωση του κειμένου της Ερωφίλης Σημείο εκκίνησης μπορεί να αποτελέσει, εάν είναι δυνατόν, η παρακολούθηση του αποσπάσματος του όρκου των ερωτευμένων από μία κινηματογραφική απόδοση του Ρωμαίος και Ιουλιέτα. Επιλέγουμε το οπτικοακουστικό κείμενο
ως σημείο εκκίνησης, γιατί η οπτικοακουστική αφήγηση είναι συγκριτικά πιο προσιτή και κατανοητή σε μαθητές που υστερούν στην ελληνική γλώσσα. Η παρουσία της εικόνας και της προφορικότητας προσφέρει ένα υλικό που μπορεί να διεγείρει το ενδιαφέρον των μαθητών και να προκαλέσει τη συμμετοχή τους.
Στο σημείο αυτό μπορούμε να ακούσουμε και τους μελοποιημένους στίχους από το μονόλογο της Ερωφίλης (πράξη Γ΄, στ. 9-19, από το δίσκο Ο Μεγά-
λος Ερωτικός, Λύρα, 1987). Η αρχέγονη σύζευξη της λυρικής ποίησης με τη μουσική, αυτή η πρώτη μικτή μορφή τέχνης, μπορεί επίσης να διεγείρει το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή των μαθητών.
Στη συνέχεια:
Συζητούμε με τους μαθητές και τις μαθήτριες το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι ήρωες και για τα αισθήματα που εκφράζουν, καθώς και για την ανάγκη τους να τα υπερασπισθούν μέσω του αμοιβαίου όρκου.
Ζητούμε να εξηγήσουν τους πιθανούς λόγους που οδήγησαν τους ήρωες στην ανάγκη αυτή

και να περιγράψουν το πώς έχουν διαμορφωθεί οι σχέσεις των ηρώων με τους μεγαλύτερους.
Β΄ Φάση: Ανάγνωση του αποσπάσματος της Ερωφίλης-πρώτη προσέγγιση του κειμένου
Ο βασικός σκοπός αυτής της φάσης είναι να κατανοήσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες το περιεχόμενο του κειμένου. Επειδή υπάρχει η επιπλέον γλωσσική δυσκολία, μπορούμε να τους δηλώσουμε εξαρχής πως το θέμα είναι κοινό με το οπτικό απόσπασμα που παρακολούθησαν και να θέσουμε από πριν τις ερωτήσεις κατανόησης του κειμένου.
Ενδεικτικά:
Η Ερωφίλη δεν δέχεται όλες τις φιλοφρονήσεις που της κάνει ο Πανάρετος και του λέει πως την βλέπει τόσο όμορφη επειδή την αγαπάει πολύ. Του δίνει, όμως, μία πρώτη υπόσχεση αιώνιου όρκου. Ποια είναι η υπόσχεση αυτή; Δέχεται ο Πανάρετος την υπόσχεσή της; Με ποια παρομοίωση δείχνει την εντύπωση που του κάνουν τα λόγια της;
Ο Πανάρετος επιμένει στο θέμα του όρκου. Μέχρι πού πιστεύει πως μπορεί να φθάσει ο όρκος αυτός;
Ποιους φέρνει η Ερωφίλη ως μάρτυρες για να δείξει τη μεγάλη της αγάπη και αφοσίωση στον Πανάρετο;
Γ΄ Φάση: Εργασία κατά ομάδες. Δραστηριοποίηση των μαθητών για καλύτερη κατανόηση του κειμένου
Στη φάση αυτή και εφόσον έχει γίνει κατανοητό το νόημα του αποσπάσματος, προσπαθούμε να εκμεταλλευθούμε οπτικό υλικό και παράλληλα κείμενα
Κάθε μία από τις παρακάτω εργασίες εμβαθύνει σε μία παράμετρο των ιδιαιτεροτήτων του κειμένου. Όλες μαζί δείχνουν τις πολλαπλές συνιστώσες που συνθέτουν την πολυδιάστατη φύση του λογοτεχνικού έργου.
Κάθε ομάδα μπορεί να αναλάβει μία ή και δύο εργασίες, προκειμένου οι ομάδες να συγκρίνουν και μεταξύ τους τα «αποτελέσματα» των εργασιών τους. Για κάθε εργασία δίνουμε στις ομάδες οπτικό υλικό και κείμενα και τις καθοδηγούμε με συγκεκριμένες ερωτήσεις.

Πρώτη εργασία: Ερωφίλη, η τραγωδία της κρητικής αναγέννησης
Ερωτήσεις (βλ. εικόνες αρ. 1-6 στο βιβλίο του μαθητή)
Γιατί παριστάνεται η Βενετία με τον τρόπο αυτό; Πού έχει απλώσει την κυριαρχία της; Πού βασίζει τη δύναμή της; Ποια η σχέση της με την Κρήτη τη στιγμή αυτή;
Η Βενετία έχει θεατρικά κτίρια την περίοδο της Αναγέννησης. Τι σημαίνει αυτό για την πολιτιστική ζωή του τόπου και των βενετικών κτήσεων;
Πώς είναι οργανωμένη η ζωή στην Κρήτη; Τι σημαίνει το γεγονός πως υπάρχουν πόλεις στο νησί;
Διάβασε τις παρατηρήσεις κάτω από τα σχεδιάσματα του ζωγράφου Θωμά Φουρναράκη. Πού έδιναν τις θεατρικές παραστάσεις εκείνη την εποχή;
Τι δείχνουν οι χρονολογίες των εκδόσεων της Ερωφίλης (Κιγάλα-1637, Γραδενίγου-1676); Το έργο εκδόθηκε όταν γράφτηκε; Γιατί άργησε η έκδοση;)
Δεύτερη εργασία: Ερωφίλη, ένα θεατρικό έργο που ταξίδεψε στο χρόνο Ερωτήσεις (βλ. εικόνα 4, 7-11 στο βιβλίο του μαθητή).
Υπήρχε η δυνατότητα να παρουσιασθεί η Ερωφίλη σε θεατρικό κοινό στην εποχή της; Από τις εικόνες των παραστάσεων του 1934, 1949-1950, 1961, ποιες ενδυμασίες σας άρεσαν περισσότερο; Γιατί; Ποια κοστούμια θα προτείνατε εσείς για τους ήρωες; Γιατί;
Σας άρεσε το σκηνικό; Γιατί; Τι θα προτείνατε εσείς;

Οι ηθοποιοί που παίζουν του δύο ρόλους είναι έτσι όπως τους φαντασθήκατε; Ναι; Όχι; Γιατί;
Πώς θα σκηνοθετούσατε εσείς τη σκηνή του αποσπάσματος; Με ποια μουσική και ποιο φωτισμό θα τα συνοδεύατε; Αιτιολογήστε την επιλογή σας.
Τρίτη εργασία: Ο όρκος της αιώνιας αγάπης, ένα αγαπημένο θεματικό μοτίβο

Κάθε ομάδα διαβάζει ένα από τα παράλληλα κείμενα και το συγκρίνει με αυτό της Ερωφίλης, απαντώντας στα ερωτήματα:
Τι υπόσχονται τα πρόσωπα του κειμένου προς τον αγαπημένο ή την αγαπημένη τους; Φέρνουν μάρτυρες για τον όρκο τους;
Αρκούνται σε έναν όρκο ή τον επαναλαμβάνουν;
Ποια νομίζετε ότι είναι τα αισθήματά τους σε αυτήν τη σκηνή;
Γιατί ο άλλος ήρωας νιώθει την ανάγκη να ακούσει τον όρκο με ένταση και επανάληψη;
Από ποιους κινδυνεύει το ζευγάρι; Ποιες δυσκολίες νομίζετε πως θα συναντήσει στη συνέχεια; Νομίζετε πως θα τις ξεπεράσει;
Πώς διαμορφώνονται οι σχέσεις με τους μεγαλύτερους μετά τον όρκο;
Έχετε δει ή ακούσει παρόμοιες ιστορίες από την τέχνη και τη ζωή; Νομίζετε πως το θέμα είναι επίκαιρο; Ναι; Όχι; Για όλες τις κοινωνικές ομάδες; Γιατί;

Βιβλιογραφία για τον εκπαιδευτικό

Εκτός από τη βιβλιογραφία που αναφέρεται στο βιβλίο του εκπαιδευτικού και τα εξής:
Αλεξίου, Στυλιανός (1985). Η κρητική λογοτεχνία και η εποχή της. Αθήνα: Στιγμή.
Βασική προϋπόθεση για την κατανόηση του χαρακτήρα και της σημασίας της κρητικής λογοτεχνίας είναι η σωστή ιστορική τοποθέτηση του φαινομένου. Η εργασία του Αλεξίου αποτελεί πολύτιμη συμβολή προς αυτήν την κατεύθυνση.
Holton, David (2002). «Η κρητική Αναγέννηση», στο David Holton επιμ., Λογοτεχνία και Κοινωνία στην Κρήτη της Αναγέννησης/μτφρ. Ναταλία Δεληγιάννη.
Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 1-20. Στο βιβλίο παρουσιάζεται μία σφαιρική μελέτη της λογοτεχνίας της Κρητικής Αναγέννησης, συνδεδεμένη με το ιστορικό, κοινωνικό και πολιτισμικό της πλαίσιο.
Κοντογιώργη Αναστασία (2000). Η σκηνογραφία του ελληνικού θεάτρου 1930-1960.Θεσσαλονίκη: University Studio Press. Η θεατρική γλώσσα και τα σκηνικά μέσα δίνουν στους μαθητές τη δυνατότητα να εμβαθύνουν στις «αναγνώσεις» των κειμένων. Το βιβλίο της Κοντογιώργη με την πλούσια εικονογράφησή του, επιτρέπει αρχικά την παρατήρηση και στη συνέχεια την ερμηνεία των διαφορετικών σκηνογραφικών τάσεων της Ερωφίλης.
Μαλτέζου, Χρύσα (2002). «Το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο» στο Λογοτεχνία και Κοινωνία στην Κρήτη της Αναγέννησης, ό.π., 21-37.